

DE DIEBUS AEGYPTIACIS

PER

GEMMA PUIGVERT I PLANAGUMÀ

Universitat Autònoma de Barcelona

Aprofitant l'avinentesa de l'homenatge ofert a la professora Dolors Condom i abans d'oferir la presentació d'una part del tema que estem investigant, voldria agrair-li, com a hereva del seu magisteri, la seva dilatada tasca professional en el camp de la docència i en el de la investigació.

En iniciar un recull sobre el lèxic científic contingut en els calendaris de Girona, vam creure oportú de presentar un recull de manuscrits litúrgics, que contenen calendari i que inclouen, a l'encapçalament de cada mes, uns versos breus, curiosos, referits als dies egipcíacs.

Les correspondències que hi observàrem, al marge de petites variants, i les diferents versions que en poguérem establir ens van dur a fer-ne un estudi aprofundit i, alhora, a valorar en virtut de quins criteris eren establerts, criteris que suposàvem fonamentats en principis astronòmico-astrològics. La troballa de dos capítols explicatius en el ms. 91 (s.XV), fols. 52-53¹ ens servirà per a il·lustrar el contingut del nostre estudi.

¹ Augurio decies et cetera. Modo sequitur de diebus aegyptiacis sunt autem in quolibet mense duo dies aegyptiaci et sunt menses duodecim ergo sunt in anno XXIII dies aegyptiacos. Sed potest fieri quaestio quare scribunt in XXIII dies aegyptiaci cum in istis versibus prima rubens unda non fiat mencio nec de X plagis, ad hoc dicemus quod XXIII plage fuerunt: X vero principales et XIII collaterales et in supradictis versibus non fit mencio de X plagis principalibus. Sancta vero ecclesia principales et collaterales denotavit non eo quod malum sit in eis incipere vel remedio propter miracula que dominus fecit in istis diebus. Dicuntur enim Aegyptiaci quia dominus misit plagam super aegyptios in illis diebus. Dicuntur autem mali quia antiquis solebat malum convertere in illis diebus. Sed dicuntur aegyptiaci quia secundum opinionem quorundam si quis inciperet egrotaret in illis diebus vix aut numquam convalesceret. Sed Antiquitus solebant sacrificare Plutoni deo infernali in illis diebus de proprio sanguine. Unde secunde Bede ne disminuat de sanguine in illis diebus ne videatur sacrificare Plutoni observaciones illorum dierum dicens mensium et dies aegyptiacos non observeris tamen quian sunt quam adfingentur unde versus.

Mephalus et cetera. Sententia istorum versuum talis est isti duo versus sunt de diebus aegyptiacis doctrina quorum talis est ibi sunt XII dictiones diebus aegyptiacis mensium deservientes prima dictio primi mensis et sic de aliis quod quota fiunt littera initialis predictionis in alphabeto erit tota hora erit timenda primi diei aegyptiaci illius mensis quidam servit illa dictio quota est littera initialis secunde simile eiusdem dictionis tota erit hora timenda secundi diei aegyptiaci illius mensis qui deservit illa dictio. tertia vero ne metrum.

El sil·logisme escolàstic amb què s'inicia el primer capítol d'aquest manuscrit *Augurio decies et cetera* és prou indicatiu com per a fer-nos una primera aproximació de com eren concebuts en època medieval els dies egipcíacs.²

L'aparició de llistes breus sobre els dies egipcíacs és força comuna en els manuscrits dels ss. IX, X i posteriors. Sovint només s'esmenta de quins dies es tracta; en altres ocasions, es comenta que no és aconsellable practicar cap flebotomia,³ com tampoc no és convenient ni passejar, ni sembrar, ni tirar endavant cap plet, ni fer cap mena d'activitat. Thorndike cita diversos manuscrits medievals que contenen referències als dies egipcíacs.⁴

El procediment de càlcul del qual hom se servia era el següent: per a la fixació del primer dia tingut per nefast es partia de l'inici del mes i per a la del segon dia, de l'acabament. Onze dies és la separació més llunyana que té el primer dia egipcíac respecte de l'inici del mes i dotze dies, la del segon dia respecte de la fi. Aquest procediment tenia com a objectiu que no s'escaiguessin mai a meitat de mes, ni en cada primer o darrer dia.

Thorndike assegura que els dies egipcíacs constitueixen una supervivència dels dies desafortunats que apareixen en els calendaris egipcis.⁵

² Beda, en la P.L. 90, pàg. 955. defineix els dies egipcíacs, esmenta la repartició que se'n fa i les conseqüències que se'n deriven:

*Si tenebrae Aegyptus Graio sermone vocantur,
Inde dies mortis, tenebrosos jure vocamus.
Bis deni, binique dies scribuntur in anno,
In quibus una solet mortalibus hora timeri:
Mensis quisque duos captivos possidet horum,
Nec simul hos junctos, homines ne peste trucidant.*

Paral·lelament esmenta un llistat de dies considerats summament perillosos: el 3 d'abril, el 3 d'agost i el 3 de desembre, així com també les repercussions que comporten les activitats que s'emprenen o que es duen a terme en aquests dies. En l'apartat *De minutione sanguinis, sive de flebotomia* torna a fer-hi referència i és curiós d'observar com la versió que dona de cada mes de l'any coincideix amb l'esmentada per Millàs Vallicrosa a *Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval*, Barcelona 1983 2, pàg. 242. a propòsit del comentari del ms. 59 (s.X-XI) de Ripoll: *Mense Januario, intrante die primo, et exeunte die septimo; Mense Februario, intrante die octavo, et exeunte die septimo; Mense Martio, intrante die tertio, exeunte die septimo; Mense Aprili, intrante die decimo, exeunte die undecimo; Mense Maio, intrante die quarto, exeunte die septimo; Mense Junio, intrante die octavo, exeunte die quinto; Mense Julio, intrante die decimo septimo, exeunte decimo; Mense Augusto, intrante die quinto, exeunte die decimo quinto; Mense Septembri, intrante die nono, exeunte die nono; Mense Octobri, intrante die nono, exeunte die decimo; Mense Novembri, intrante die quinto, exeunte die sexto; Mense Decembri, intrante die decimo quinto, exeunte die octavo.*

³ P.L. Migne, XC, pàg.959-960: *Plures sunt dies Aegyptiaci, in quibus nullo modo nec per ullam necessitatem licet homini vel pecori sanguinem minuere, nec potionem impendere,*

⁴ L. Thorndike, *History of magic & experimental science*. Columbia University Press 1923, pàgs 695-696.

⁵ *Op. cit.*, pàg 686.

Aquests dies egipcíacs foren anotats en els calendaris oficials de l'Imperi Romà, cap a l'any 354 a. C. i en els *Fasti Philocaliani*, on se n'esmenten 25 (3 per al mes de gener), tants (fet inexplicable) com de *Dies Legitimi Senatus*.⁶ A l'Edat Mitjana, però, com hem pogut comprovar, haurien estat 24, 2 per a cada mes. Els 24 dies els trobem esmentats en la *Vita Procli* de Marínius⁷, i tant Sant Ambròs com St. Agustí testificaren que molts cristians, malgrat que no creien en els horòscops, mostraren una certa fe envers aquests dies.⁸ De fet, s'introdueixen tant en el calendari eclesiàstic com en el franciscà, segons Bartomeu d'Anglaterra, cap al s. XIII.

Diversos han estat els intents d'explicar-ne la història:

1- És possible que haguessin marcat els aniversaris dels dies en què Déu afligí Egipte amb plagues. Bartomeu d'Anglaterra explica que la citació d'aquests dies per part de l'església no respon a l'intent que calgui procurar evitar certs actes, sinó a la voluntat que els miracles transcendissin a la memòria. El fet que siguin 24 els dies i 10 el nombre de plagues conegudes no li suposa pas cap inconvenient, per tal com afirma que el nombre de plagues amb les quals Déu assolà Egipte fou superior al que habitualment es coneix.

2- Honori d'Autun establí, al segle XII, que serien anomenats *egipcíacs*, pel fet que haurien estat descoberts pels egipcis i pel fet que Egipte significa *fosc* (*terra negra* era l'apel·latiu amb què els egipcis es referien al seu país). Així haurien estat qualificats de *tenebrosi*.

3- El dominicà Vincent de Beauvais (a cavall entre els ss. XII i XIII) establí que dels dos dies egipcíacs, un es troba a començament de mes i l'altre a prop de la fi i afegí, a més, que mentre alguns els anomenaven *afortunats*, d'altres afirmaven que els astròlegs d'Egipte descobriren que eren *desafortunats*.

4- Un altre intent d'explicació se sustenta en el fet que en aquests dies

⁶ C.I.L., Vol. I. Part I., pàgs.256-279; 296-7.

⁷ C.I.L., Vol. I. Part I., pàgs. 296-7: τὰς παρ' Αἰγυπτίους ἀποφράδας ἐφόλαττε μᾶλλον ἢ αὐτοὶ ἐκεῖνοι

⁸ C.I.L., Vol. I. Part I., pàgs. 296-7. Ambrosius in epistula paschali ad episcopos Aemiliae (cl.1 ep. 23 ed. Bened.) scripta a. 383 scribit gentiles *varios cursus lunae obeundis negotiis commendare vel cavere quosdam dies, quemadmodum plerique posteros dies vel aegyptiacos declinare consueverunt*. Augustinus in comm. ad Pauli ep. ad Gal. c.4 (III p. 963 ed. Bened.): *plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarum a mathematicis accipiunt. Iam vero ne aliquid inchoetur aut aedificiorum aut huiusmodi quorumlibet operum diebus, quos Aegyptiacos vocant, saepe etiam nos monere nos dubitant*.

els egipcis tenien el costum de sacrificar els dimonis amb la pròpia sang, circumstància que no semblaria recomanar-los per a la inclusió en el calendari eclesiàstic.

5- Bernard Gordon, un escriptor mèdic de finals del s. XIII, corrobora la versió segons la qual els dies egipcíacs eren establerts en memòria de les plagues d'Egipte i com a commemoració dels aniversaris dels miracles efectuats per una providència especial. Menysté qualsevol possible fonamentació astrològica.

6- Gilbert d'Anglaterra, a començaments del s. XIII, havia advertit contra la possibilitat de practicar sagnies en aquestes diades, si la lluna estava influenciada per algun planeta, a la qual cosa sembla referir-se també Arnau de Vilanova.

RELACIÓ DELS MANUSCRITS ESTUDIATS.

1ª versió.

Els manuscrits 98 (Arxiu de la Catedral de Girona,⁹ fols. 4-14) *Breviarium* s. XII, el 99 (Arxiu de la Catedral de Girona, fols. 103-111) *Breviarium cum Hymnario* s. XIII i el 18 (Biblioteca del Seminari, fols. 1-12) *Consueta ecclesiae Sancti Felicis Gerundae* s. XV presenten aquesta versió:

JANVARIUS.

-Jani prima dies et septima fine minatur. (ms.98).

ms. 99 apareix un buit, probablement atribuït a la negligència del copista.

ms. 18 *timetur pro minatur.*

FEBRVARIUS.

-Ast Februarii quarta est precedit tertia finem. (ms.98).

ms. 99 apareix *at pro asi; tertia pro tertia; Februarii pro Februarii.*

ms. 18 *Februi pro Februarii.*

MARTIVS.

-Marcius prima necat cuius de cuspide quarta est. (ms.98).

ms. 99 *quarto pro quarta; Marcis pro Marcus.*

ms. 18 *in cuspide pro de cuspide.*

⁹ Voldríem expressar el nostre agraïment més sincer a Mossèn Roura i deixar constància de la generosa amabilitat amb què ens han acollit i de totes les facilitats que ens han donat per a la consulta dels manuscrits.

DE DIEBUS AEGYPTIACIS

APRILIS.

-Aprilis decimo est, undeno a fine minatur. (mss. 18 i 99).
ms. 98 *decima* pro *decimo*; *Vndenus* pro *undeno*.

MAIVS.

-Tercius in maio lupus est et septimus anguis.(mss. 18 i 98).
ms. 99 *tercius* pro *tertius*.

JVNIVS.

-Junius in decimo, quindenum a fine salutatur.(mss. 98 i 99).
ms. 18 *in decimo junius quindenum a fine salutatur*.

JVLIVS.

-Tre(s)decimus iulii decimo innuit ante Kalendas.(mss. 98 i 99).
ms. 18 *terdecimus* (?) pro *tre(s)decimus* ; *decimu(m)* pro *decimo*.

AVGVSTVS.

-Augusti nepa prima fugat de fine secunda.

SEPTEMBER.

-Tercia september vulpis ferit a pede dena. (ms. 98).
ms. 18 *septembris* pro *september*.
ms. 99 *denam* pro *dena*.

OCTOBER.

- Tercius octobris gladius. decimum ordinem nectit.(ms. 98).
- Tercius octobris gladius decimo ordine nectit. (ms. 99).
- Tercius octobris gladiu(m) et decim(us) ordine necat.(ms. 18).

NOVEMBER.

- Quinta novembris acus, vix tertia mansit in urna.(mss. 98 i 99).
ms. 18 es prescindeix de l'adverbi *vix*.

DECEMBER.

-Dat duodena cohors septem, inde decemque decembris.

Aquesta versió també apareix en els calendaris emilianenses que Janini i Marqués¹⁰ han consultat, en el Sacramentari aragonès de la Biblioteca de Montserrat (ms. 815) i en uns versos atribuïts a Beda.¹¹

¹⁰ J. Janini-J.M.Marqués., " Manuscritos de la Colegiata de San Félix de Gerona", *Hispania Sacra* 15, 1962, pàgs. 1-37.

¹¹ P.L. Migne, XC, pàgs. 759-786.

2ª versió.

En el manuscrit 14 de Sant Feliu, fols. 125-131 *Breviarium Gerundense* S. XIV hem trobat una nova versió, publicada per J. M. Marqués¹² i que hem ratificat. Aquesta mateixa versió és la presentada pel ms. 167 del Museu Episcopal de Vic *Calendari de Còrdova* S. XIII, tot i que amb algunes variants.¹³

JANVARIVS.

-Dat prima undenam pede septima sextam. (ms. 14).¹⁴

ms. 167. El substantiu *ianus* apareix inserit entre *undenam* i *pede*.

FEBRVARIVS.

-Februarius octava quinta pede tercia denam (ms. 14).

-Febroarius octavam (hora) quarta (dies) pede tercia (dies) denam (hora) (ms. 167).

MARTIVS.

-Mars prima pernicioosa finalis quarta sceleram. (ms.14).

-Marcius prima (dies) primam (hora) finalis quarta (dies) secundam (hora) (ms. 167).

APRILIS.

-In decimo prima est undeno undenaque aprilis.(ms. 14).

-In deno (dies) primam (hora) est undeno (dies) undenam (hora) aprilis.(ms. 167).

MAIVS.

-Tercius in maio sextum pede septima dena (ms. 14).

-Tercius (dies) in maio sextam (hora) pede septem (dies) undenam (hora) (ms. 167).

JVNIVS.

-In decimo sexta iunius quindenique quartam. (ms. 14).

-In decimo (dies) sextam (hora) iunius quindenique (dies) quartam hora. (ms. 167).

JVLIVS.

-Terdecimo undenam iulius pede denus eamdem (ms. 14).

ms. 167 *terdecima* pro *terdecimo*.

¹² J. M. Marqués, " Els Calendaris de Girona", *Miscel·lània Litúrgica Catalana I*, 1978, pàgs.135-166.

¹³ J. Martínez Gázquez-J. Samsó, " Una nueva traducción latina del calendario de Córdoba (siglo XIII)", Barcelona 1981, pàgs. 9-78.

¹⁴ Aquesta és la versió presentada per J.M. Marqués; nosaltres hem llegit el substantiu *Janus* inserit entre *undenam* i *pede*, versió que coincidiria amb el ms. 167.

DE DIEBUS AEGYPTIACIS

AVGVSTVS.

-Augusti in prima est par septima fine secunda. (ms. 14).
ms. 167 *septimam* pro *septima*.

SEPTEMBER.

-Tercia september parilem decimus pede quartam. (ms. 14).
ms. 167 no hi figura el substantiu *pede*.

OCTOBER.

-Tercius october quinta decimus pede nonam . (ms. 14)
ms. 167 *octobris* pro *october* ; *quintam* pro *quinta*.

NOVEMBER.

-Octavam quinta noni pede tercia quintatam. (ms. 14).
ms. 167 *quintam* pro *quintatam*.

DECEMBER.

-Septima dat pernicioso sexta pede dena decembris. (ms. 14).
-Septima (dies) dat primam (hora) pede dena (dies) decembris
(ms.167).

Aquesta versió coincideix, a grans trets, amb la que hem pogut observar en el ms.29, procedent de Sant Cugat, fols. 1-6, un missal del s. XIII, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

JANVARIVS.

-Dat prima undenam pede septima sextam.

FEBRVARIUS.

-Februarius octavam quarta pede tercia denam.

MARTIVS.

-Marcii mars (....) primam finalis quarta secundam.

APRILIS.

-In Christo¹⁵ prima et undena undena aprilis.

MAIVS.

-Tercius in mayo sextam pede septima denam.

JVNIVS.

-In Christo¹⁶ sextam iunius quindenaque quartam.

JVLIVS.

-Tredecimo undenam iulius pede denus eamdem.

¹⁵ Hi hem observat l'abreviatura corresponent al mot *Christo*; com que no apareix en cap altra versió ens permetem la llicència de pensar que hi ha hagut una confusió del copista que, deixant-se endur per la similitud de les abreviatures per a *decimo* i *domino*, hauria escrit *Christo*.

¹⁶ *Vid.supra*.

AVGVSTVS.

-Augusti in prima est par septima fine secunda.

SEPTEMBER.

-Tercia septembris parilem decimo pede quartam.

OCTOBER.

-Tercius octobris quartam decimus pede denam.

NOVEMBER.

-Octavam quinta noni pede tercia denam.

DECEMBER.

-Septima dat primam sextam pede dena decembris

3ª versió.

No figura en cap dels manuscrits consultats a Girona, però ens sembla interessant de presentar-la, pel fet que representa una forma elaborada en el sentit de crear rimes internes. És la que presenten el ms. 21 i el ms. 31 de la Biblioteca Capítular de Tarassona, transcrits per A. Saxer.¹⁷

JANVARIVS.

-Una dies mensis et septima truncat ut ensis. (ms. 21).

ms. 31 *prima pro una* ; no hi figura la conjunció *ut*.

FEBRVARIVS.

-Quarta subit mortem. prosternit septima fortem. (ms. 21).

ms. 31 *subiit pro subit* ; *tercia pro septima* ; *sortem pro fortem*.

MARTIVS.

-Primus madentem disrumpit quarta bibentem. (ms. 21 i 31).

APRILIS.

-Denus et vundenus cum mortis vulnere plenus. (ms. 21).

ms. 31 *tercius pro denus* ; *est pro cum* ; *undenus pro vundenus*.

MAIVS.

-Tercius occidit et septimus omnia relidit. (ms. 21).

ms. 31 *hora pro omnia* ; *delidit pro relidit*.

JVNIVS.

-Denus pallescit. Quindenus federa nescit. (ms. 21).

ms. 31 *federat pro federa*.

¹⁷ A. Saxer, "Manuscrits liturgiques, calendriers et litanies des saints, du XIIe au XVIe siècle, conservés à la Bibliothèque Capítulaire de Tarazona", *Hispania Sacra* 24, 1971, pàgs. 69-125.

DE DIEBUS AEGYPTIACIS

JVLIVS.

-Tredecimus mactat iulii. decimus madefactat. (ms. 21).

ms. 31 *terdecimus* pro *tredecimus* ; *denus* pro *decimus* ; *labefacta(t)* pro *madedefactat*.

AUGUSTUS.

-Prima vocat fortem. perdiditque secunda cohortem. (ms. 21).

-Prima dat augustum et de fine secunda perustum.(ms.31)

SEPTEMBER.

-Tercia septembris et dena fet mala membris. (ms. 21).

-Tercia vitatur septembris. Dena timetur.(ms. 31).

OCTOBER.

-Tercius et denus sic est ut mors alienus. (ms. 21).

-Tercia subiit latebras. Octobris dena tenebras. (ms. 31).

NOVEMBER.

-Scorpius est quintus et tercius est necet cinctus. (ms. 21).

-Quinta novat membris. pestis tercia novembris. (ms. 31).

DECEMBER.

-Septimus est anguis. morsus ut decimus anguis. (ms. 21).

-Septima dat lectum. dat dena decembris acetum. (ms. 31).

Les conclusions a les quals hem arribat a partir de l'anàlisi d'aquests versos ens permeten observar que, en la primera versió, el procediment de càlcul per al segon dia egipciac apareix clarament esmentat en els mesos de:

Januarius- *Septima fine minatur.*

Februarius-*Precedit tertia finem.*

Martius- *Cuius de cuspide quarta est.*

Aprilis- *Undeno a fine minatur.*

Julius- *Decimo innuit ante kalendas.*

Augustus- *Fugat de fine secunda.*

A partir dels exemples citats ens adonem que el procediment més habitual consisteix a citar el substantiu *fine* com a referència temporal que assenyalava el punt de partença del càlcul.

Pel que fa al contingut, la semàntica dels mots subratilla clarament la concepció d'aquests dies egipcíacs com a terribles, com a funestos, com a tenebrosos, com a dies de mort: *minatur*, *necat*, *ferit*.

És curiós d'esmentar el recurs exemplificador que hom fa a certs ani-

mals: *lupus, anguis, vulpis, nepa*, com a indicatiu de la perillositat d'aquests dies. L'aparició de substantius com *gladius, acus* (instruments punxants, afilats) també apunta cap a aquesta finalitat.

Pel que fa a la segona versió constatem que el procediment de càlcul és el mateix. Es tracta de la versió més completa, pel fet que hi figuren els dos dies i les dues hores corresponents a cadascun i tinguts per nefastos. Això no obstant, en el manuscrit de Sant Feliu, *Breviarium Gerundense* (s. XIV), fols. 125-131, per als mesos de març i de desembre, únicament trobem esmentats els dos dies egipcíacs. Cal dir també que és la versió més neutra, menys fantasiosa i més elaborada.

En la tercera versió la semàntica verbal torna a apuntar, com en la primera versió, cap al terreny del terrible, del funest: *truncat, prosternit, disrumpit, occidit, relidit, mactat, fert mala*.

Torna a aparèixer el recurs a la citació d'animals, als quals també va associada la idea de perillositat: *anguis, scorpius*.

L'assimilació és clara en dos versos el·líptics, paral·lels: *Scorpius est quintus* (octubre); *Septimus est anguis* (novembre). O encara en aquest: *Morsus ut decimus anguis* (desembre).

El recurs a la idea de la mort és constant: *Quarta subiit mortem* (febrer), *Denus et undenus est mortis vulnere plenus* (abril), *Tercius et denus sic est ut mors alienus* (octubre), *Tercius est nece cinctus* (novembre).

Tothom, fins i tot el més fort, sembla condemnat irremeiablement a aquest dies: *Prosternit septima fortem* (febrer), *Prima necat fortem* (agost).

En els quatre darrers mesos de l'any les versions són molt diferents, però en totes percebem la voluntat de trobar el mot escaient que s'adeqüi a la rima interna que es vol establir, com a procediment mnemotècnic.

Considerades globalment les tres versions i aplicant el procediment de càlcul del qual se serviren, tal i com indiquen els versos, per a la fixació d'aquests dies, observem que la coincidència de les tres versions és gairebé absoluta per al primer dia.¹⁸ Pel que fa a la fixació del segon dia, únicament observem discordança en el mes de febrer, per tal com de la primera i segona versions deduïm que el dia establert ha de ser el 26/ 27, depenent de si es tracta o no d'un any de traspàs, i de la tercera, que ha de ser el 22/23.

El primer dia egipcíac estaria ubicat, doncs, en la franja temporal que va de l'1 al 13 i el segon dia, en la que va del 16 al 29, per a evitar, d'aquesta manera, que caiguessin a meitat de mes.

¹⁸ Vid. *supra*.

W.E. Peuckert¹⁹ cita el *Calendari perpetua* de Grimmelshausen, on hi ha una coincidència absoluta per al primer dia, però, en la fixació del segon dia, observem que per al mes de febrer cita el dia 20 i per al mes d'agost cita el dia 31.

La coincidència en la distribució de les hores és també la mateixa en els dos manuscrits de la segona versió.²⁰ En el calendari perpetua de Grimm, citat per Peuckert,²¹ trobem les variacions següents:

- Per al mes de març: 4-2.
- Per al mes d'abril: 10-11.
- Per al mes de maig: 6-10 (*Cf.* ms.14 de Sant Feliu).
- Per al mes de juny: 10-4.
- Per al mes d'octubre: 8-9.
- Per al mes de desembre: 1-9.

Globalment i, centrant-nos en l'aspecte formal, observem que sempre es tracta de versos curts, estructurats en dos períodes, sovint el·líptics, procediment mnemotècnic, que facilitava la retenció d'aquests dies perillosos. El recurs a les rimes internes que es presenta en la tercera versió és un altre indicatiu més d'aquest propòsit.

Hem deixat de banda algunes de les peculiaritats morfològiques i sintàctiques que, sovint, distancien els manuscrits, car no podem esperar una rigidesa absoluta a partir de la brevetat d'aquests versos, sobretot si ens cenyim a l'època en la qual ens hem situat.

Fins aquí les conclusions a les quals hem arribat després d'examinar els manuscrits presentats fins ara. Però, quina fonamentació ens sembla que podien tenir aquests dies?

Seguint A. Bouché -Leclercq²² pensem que la fonamentació pot estructurar-se a l'entorn de tres disjuntives:

A) o es podria tractar d'una superstició d'origen obscur, difícilment resseguible, equiparable a moltes de les nostres supersticions actuals, *dimarts 13*.

¹⁹ W.E. Peuckert., *L'Astrologie. Son Histoire. Ses doctrines*, París 1956, pàg. 99.

²⁰ *Vid. supra*.

²¹ *Op. cit.* pàg. 99.

²² A. Bouché-Leclercq., *L'astrologie grecque*, Brussel·les 1963, pàgs.458-516.

B) o d'una invenció astronòmico-astrològica; la distribució de dos dies i de dues hores de perillositat al mes podria estar sustentada sobre la τετρακῷς pitagòrica que s'hauria heretat-via Grècia- i hauria penetrat en la tradició dels calendaris baix-imperials; fixem-nos que es tracta d'una quadratura perfecta.

C) o d'una antiga creença egípcia. Sigui com sigui, no cal posar en dubte que les observacions astronòmiques foren posades al servei de l'astrologia. La continuïtat d'aquests dies egipcíacs perviu a Grècia sota el nom de ἀποφράδες/σκυθρωπαί (nefastos)²³ i en els *dies atri* dels romans.

²³ Cf. Hesíode, *Els treballs i els dies*, on aquesta superstició de dies fastos i nefastos és explicada en detall en la mena de calendari agrícola que acaba l'obra. Hem consultat el text establert i traduït per Paul Mazon, a la Sociéte d'édition Les Belles Lettres, París 1972 8, pàgs. 114-116.